

eller påvirkning. En vekker signert L.O.sen, 1786, skal være kjøpt i Kålådalen i Lesja.

Av større interesse er et godt, men ikke helt komplett gulvur med signaturen L.E.S., en av Lars Engebretsens klokker. Andre klokkemakere i dalen er også representert, således et par verk av Staurustypen m.m.

Av urkasser har samlingene en verdifull rekke. Se herom senere.

Ved siden av klokkene støter en på et beslektet verk, nemlig en automatisk innretning til å vende spidd over ilden. På slotter og storgårder i Danmark, Sverige og ellers i utlandet har *stekevendere* av denne art vært atskillig brukt i 1500-1700-årene. (Se også side 231.) Det hørte med til urmakernes håndtering å lage og reparere dem. Her til lands har det vært mindre av slike innretninger, og det er meget sjelden at man nå treffer på noe eksemplar.

Stekevenderen i De Sandvigske samlinger er dyktig utført og er av en temmelig avansert konstruksjon. (Fig. 86.) Antagelig er den ikke stort eldre enn fra 1700-årene. Verket drives av en kraftig fjær, regulatoren av en dobbelt vifte. Tannhjulene er av messing.

Apparatet skal være kommet fra Hundorp. Det er av kulturhistorisk interesse å konstatere at det har hørt hjemme i dalen. Det viser at det også i disse bygder har vært folk hvis levestandard og vaner har ført med seg sansen for et godt kjøkken etter mønster fra større forhold.

KLOKKEKASSER

Mange av klokkekassene i Gudbrandsdalen er av betydelig interesse som ledd i bygdenes særpregede håndverk.

Kunstsansen i disse distrikter har gjennomgående satt sitt preg på innredningen i hjemmene. Det gamle bohøve er utført med personlig smak og nøye avpasset etter rommene. Hver ting hadde sin bestemte plass etter tradisjonen i bygden. Også gulvurene spilte sin rolle her, i visse bygder f.eks. Vågå, sto klokken vanligvis mellom vinduene på gavlveggen, i Skjåk på høyre side av høysetet, i Lom var begge plasser brukelige.

I kassenes form gjenfinner man i de fleste tilfeller grunnlinjene

fra de engelske klokkehus. Enkelte har således de eldre typers lange og slanke liv og lave basis. Men ofte ser en også at underdelen er blitt atskillig høyere enn hva bystilen godkjenner. Senere kommer de brede kasser med kort liv mer i bruk. Former med buet korpus er sjeldnere, mest forekommer de i bygdene opp mot Trøndelagen.

Når det gjelder utstyret, har kassesnekkerne for det meste gått ut fra en innramming som noenlunde svarer til byurenes Gesimsverkets hovedlinjer har de således hatt en viss frykt for å endre. Derimot er det ofte en stor forskjell i behandlingen av flatene.

I de nedre bygder byr kassene i det store og hele på mindre særpreget arbeid. I Norddalen hvor kunstsansen vel hadde sine dypste røtter og treskurden bredte sine ornamenter over alt bohøve, fikk også klokkekassene sin del av utsmykningen. De stive geometriske linjer i hodepartiet måtte ikke sjelden vike for en bekroning av bladverk. Selv buen over urskiven ble undertiden brutt av skårne ranker, og søylene fikk alle slags former. – Når det gjelder de egentlige flater, har kassemakeren ansett det som gitt at han

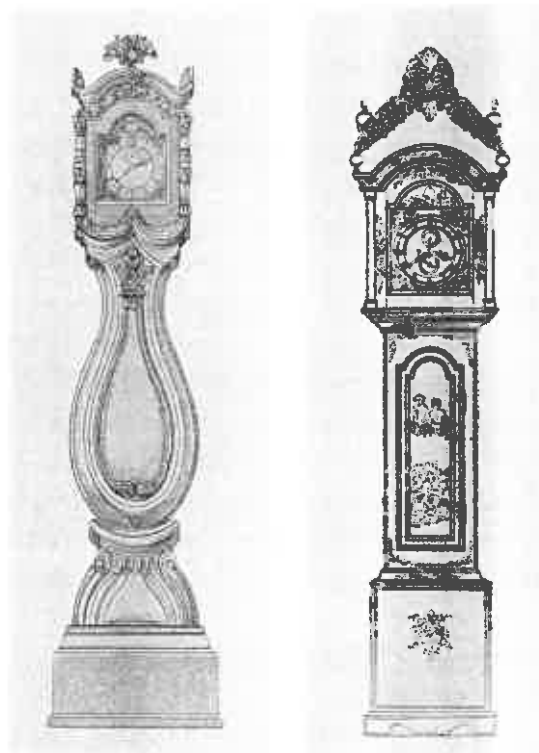


Fig. 88. Klokkekasse fra Dovre eller Lesja. Fig. 89. Klokkekasse av Hans Olsen Hellelykke (etter tegning av Johan Meyer).

hadde all ønskelig frihet. Først og fremst var det da naturlig å dekorere døren. Her treffer man ofte på dekorative utskjæringer i kraftig relieff, snart symmetriske volutter, snart friere ranker, men sjelden figurfremstillinger i treskurd. Også fotstykkets flate er her og der prydet med utskjæringer i dalens stil. I Dovre-traktene har utstyret delvis gått sine egne veier. (Fig. 87, fargefoto mot side 209.)

Fargetegningen på kassene nede i dalen var gjennomgående ensformig og vel avpasset etter det øvrige bohøve. I de nordre bygder bruktes flere farger, ofte rødt, grønt, blått og gult. Her finnes også forskjellige lakkarbeider, mest med kineserier. Kasser med innlagt arbeid forekommer, men sjelden.

En av de eldste gulvkasser finnes på Ridder-Sandbu i Vågå. Den er arbeidet i 1761 av *Guttorm Sandbu*, hvis slekt fremdeles eier gården. Kassens dør er utstyrt med flat og primitiv bladskur. På Heringstad, en av storgårdene i Heidal, står et klokkehus med vakre utskjæringer av «*Stor-Heringstan*» fra annen del av 1700-årene. En djerv og særpreget kasse av en helt annen type er å se på Bjølstad i samme prestegjeld (fig. 88). Mesteren kunne være en av Sundals-snekkerne på Dovre eller Lesja.

Den mest kjente av kasse-makerne i Gudbrandsdalen er *Peder Weggum (Weggjem)*, født i Kvam 1768, død på Veggum i Sel 1836. Han var snekker og treskjærer, men særlig er han kjent som dekorativ maler og lakkør. Med sin sikre smak og solide fagkunnskap har han øvet stor innflytelse på bygdekunsten. «I aaron millom 1815 og 35 var de mest ingen gard, som ikke ha «Maalaren» i huse te aa maale skaape sine».

Weggum arbeidet i flere stilarter. Særlig får rokokkoen en fremtredende plass, blant annet i form av lakkarbeider med kineserier, gull og sølvtoner.

Også som møbelkunstner har han satt dype spor. Han var en utmerket finsnekker og overgikk her langt sine forgjengere og samtidige, materialet han brukte var utsøkt og utførelsen omhyggelig. Weggum var den første som anvendte finéring i dalen. For proporsjoner hadde han et skarpt blikk. Sine klokkekasser var han særlig stolt av, han pleide å si at de andre snekkere formet kassene som «Lang-veka førkjur». Dette innebærer at Weggum holdt på

den bredere og mere kortlivede modell fra slutten av 1700-årene mens de eldre var smalere og med langt liv. ¹ Weggums klokkekasser var ofte dekorert med lakkarbeider som han utførte med stor dyktighet. ² Lakken har holdt seg utmerket, det heter at han stjal resepten fra sin mester på Røros etter en belivet aften.

Av Weggums arbeider finnes det ennå mange og de er med rette skattet høyt i dalen. En kasse på Mo i Vågå viser at han også nådde langt i behandling av flatene ved innlegning av forskjelligfargede tresorter. Weggums kasseform har fått betydelig utbredelse i Norddalen.

Flere malere av Weggums skole fortsatte med noen dekorative arbeider i de nordlige bygder, men uten å yte noen egentlig kunst. Blant dem var *Rasmus Garmo*, *Syver* og *Ole Valle* og *Hans Stokstad*. Alle disse arbeidet i Vågå og nabolaget. Mange klokker er malt av dem. Syver Valle leverte god lakk-dekor i relieff-arbeid, men ellers ble det ikke stort med lakk-teknikken i senere tid.

Hans Olsen Hellelykke, født 1792, død 1858, har laget vakre klokkekasser. (Fig. 89.) En av dem med flotte, men nokså småfalne utskjæringer i bekroningen av hodet, finnes på Klonen i Vågå. Kassen er dekorert i sort og gull med rødt i hulkilene.

Av andre kassefolk i disse bygder kan blant andre nevnes *Syver Odden* fra Lom omkring 1850.

Dovretraktene har vært sete for et gammelt bondearistokrati med betydelig kunstnerisk forståelse. I mangt og meget er bygdekunsten deroppe forskjellig fra den man finner annetsteds. Eldre stilføring holdt seg like til de barokke ornamenter med islett av rokokkoen tok ledelsen i slutten av 1700-årene. Bohave og bygninger fra noe eldre tid viser gjennomgående storlinjede og kraftige former og særpreget skurd.

Åtskillige klokkekasser fra Dovre er utført med suveren forakt for gjeldende bystil. I de Sandvigske Samlinger står en slik, folk sier at den likner en «garkjerring» og dette kan være riktig nok. (Fig. 90 fargefoto mot s. 224.) Kassen skal være fra Hjerkin.

Omkring midten av 1800-årene og senere utover treffer en på

¹ *Axel J. Coldevin*: Norske storgårder 1950, Bind II, s. 13 og 14.

² Bygdesamlingen i Vågå har en av hans beste klokkekasser utstyrt med lakk-dekorasjoner. Figurene i flatenes kineserier er utført i opphøyet relieff. Dekor med gult og sort er anvendt. Toppstykket bærer gjennombrutt bladverk.

andre typer klokkekasser, tildels av lettere preg og mere detaljert utformet. *Fig. 91* (fargefoto mot s. 224) viser en klokkekasse i samlingene på Maihaugen, snekret og malt av *Johannes Taarudmoen* omkring 1860. Den er dekorert med gull og friske farger på sort bunn. Johan Meyer omtaler *Hans L. Lindsø* og *Tjøstol Lillehovde* som dyktige kassemakere.

I Lesja var det flere som hadde godt ord på seg som kassemakere, således *Syver Kjønsetten*, *Ole Ambjørgplass* og en på Halsteins-Tande av Ølstadslekten. Noen klokkekasser fra de nordlige distrikter har det flotte snitt som vises på *fig. 88*. De er antagelig utført av Sundalssnekkere, kanskje av *Gunder Jenstad* eller *Halvor Hodne*. Den første var fra en gård øverst oppe i Sundalen mot Oppdal. Han arbeidet den meste tid på Dovre og Lesja. Halvor Hodne skal ha vært hans lærer.

Mange av dalens håndverkere utvandret til Amerika i tidsrommet 1860-70 og deromkring. Blant dem var R. Garmo, J. Taarudmoen og en del andre.

Når det gjelder klokkekasser hvor det er lagt særlig vekt på utstyr og utsmykning kan det merkes en svekkelse i stilfølelsen gjennom annen halvdel av 1800-årene. Linjene har lett for å tape i karakter, proporsjonene blir usikre, skurden flyter ut i detaljer og fargelegningen glir ofte over i mindre vellykket naturalisme. Men man kan jo også treffe på mange vakre klokkekasser også fra dette tidsrom.

Simen Simensen, sønn av vaktmester Simen Larsen Mørchved, var født 12. nov. 1793 i Furnes. I 1830 flyttet han til Ringsaker hvor han samme år giftet seg. Ved vielsen oppføres hans stilling som forpakter og urmaker. Som tidligere nevnt (s. 123) inntok han en fremskutt plass blant haugianerne. Han døde på vestre Valsig i Furnes 17. aug. 1854.

Simensen må regnes som den beste av Pihls elever. Hans dyrere ur er særdeles dyktig og vakkert utført. Selv de billigere klokker er forarbeidet med megen omhu og presisjon. Blant hans mange klokker er også enkelte taffelur.

Flere dyktige urmakere har stått i lære hos Simensen, således har Simen Johnsen fra Furnes, senere urmakermester på Hamar, fått sin første utdanning på hans verksted. Mere kjent er Ole I. Hommerstad fra Løten, i sin tid den mest ansette urmaker i Drammen, og Nils Fredriksen Hove i Fåberg.

Peder Mechelsen Kay, født 1775, død 1809, var sønn av Mechel Nielsen (s. 120) som tilhørte den eldre urmakergenerasjon i Vang. Peder som var posttrytter, arbeidet ved siden av som urmaker. Han kan ikke regnes blant eliten i faget.

Chr. Hammers navn finnes på enkelte, ganske bra ur. Forøvrig er han ukjent. Det samme gjelder for *Erich Wernsen*, *Ener Paulsen* m.fl.

Man vet ikke med sikkerhet om *Tarald Enersen* hadde sitt bosted i prestegjeldet eller holdt til i nabodistriktet, men at han sognet til Pihls skole er i hvert fall på det rene. Hans arbeider er dyktig utført, og flere av hans tallskiver hører til de vakreste som er laget i fylket. I Gudor Husas samling (s. 139) sto et av hans gulvur hvis skive var utstyrt med finstøpte ornamenter utført i messing og forgylt.

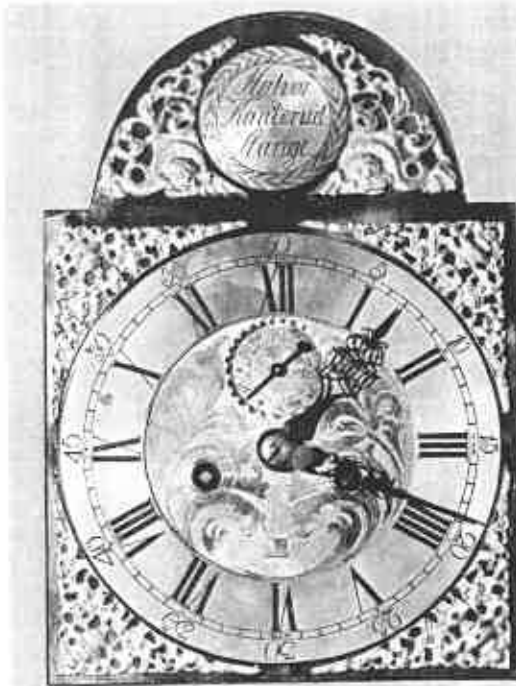
Mange gode klokker er bygget i *Stange* prestegjeld, særlig da i Ottestads sogn. Som stedsbetegnelse har klokkemakerne i alminnelighet brukt prestegjeldets navn.

Som tidligere nevnt (s. 65) var den kjente Christiania-mester *Peder Jensen Nøttestad* født og oppvokst i Ottestad. Imidlertid forlot han sognet allerede i 1720-årene. Antagelig er hans eldre klokker laget i hjembygden, men de som finnes etter ham fra den tid er av mindre god kvalitet. Det var jo først etter sine læreår i England at han ble kjent som en av våre dyktigste i faget.

Halvor Christophersen Kaaterud var født 1768 og døde i 1814. Han

HEDMARK FYLKE

Fig. 40. Skive fra gulvur av Halvor Kaaterud.



eide og brukte Øvre Kaaterud, men var samtidig å regne som profesjonell urmaker. Kaateruds klokker går lett og sikkert, flere av dem har tiltalende utstyr og pent skårne urvisere med Christian VII's monogram (Fig. 40).

Jens Ellestads klokker likner Kaateruds både av utseende og kvalitet.

Minst 4 urmakere har hørt hjemme på Ottestadgårdene. Folket der var av den gamle og kjente adelsslekt Tordenstjerne til Gulloug i Lier.

Om en av brukerne på Ottestad meddeler general-tollinspektør Lassen i sin reisedagbok fra 1777: «Jens Olsen holdes for en meget opfindsom og vittig Konstner. Har lært seg selv at gjøre Uhre. Er 24 år gammel». Farsnavnet er nok notert feilaktig. Urmakeren må være *Jens Pedersen Ottestad*.

Langt bedre kjent er hans to brorsønner og elever i faget, Jens og Niels Nielsen fra nordre Ottestad

Jens Nielsen Ottestad var født 1766 og døde i 1841. Han kjøpte gården i 1790, solgte den i 1820 til sin svigersønn for 1000 spd. pluss føderåd, og levde siden som kårmann. Hans kone var søster av

klokkemakeren på Kåterud. For 1793 finnes en offisiell fortegnelse over håndverkere på Hedmark, for Stange prestegjelds vedkommende nevnes kun gårdbruker Jens Ottestad som urmaker. Han var da også den mest ansette der både den gang og senere.

Ottestad begynte å lage klokker allerede før han gikk for presten, og drev sitt håndverk til sine siste år. Hans gulvur som når opp i et høyt antall, finnes både i dyre og billige utgaver. En del har messingskiver med graverte ranker på begge sider av sentralfeltet. Timeviseren bærer ofte Christian VII's monogram. Verkene er gjennomgående dyktig laget og meget holdbare. Et par av klokkene viser dag, datum, måned og år foruten døgnets tider. Flere er utstyrt med klokkespill. – Signatur: Jens Ottestad, sjeldnere: Jens N. Ottestad.

Niels Nielsen Ottestad, født 1779, død i 1823, nevnes i manntallet av 1801 som urmaker og militær trompeter. Tradisjonen vet å berette at han jevnlig fungerte som kjøgemester ved større selskaper i bygden. Han var gårdbruker på Vie. Som urmaker har han vært meget virksom, og mange gode klokker er kommet fra hans verksted. Signatur: Niels Nielsen Ottestad, Niels Nielsen.

Den tredje av brødrene var utelukkende gårdbruker. Etter hans død ble eiendommen drevet en tid av *Søren Rasmussen Løvbakken*, som samtidig var urmaker.

Christopher Morten Gunderud var født 1802 og døde i 1890, som «Rentist, Ugift og Uhrmager», ifølge kirkebokens tekst. I løpet av sin lange virksomhet i faget har han laget mange tiltalende gulvur.

Christopher Tjøstelsen Hestnes, født ca. 1742, er oppført i manntallet som urmaker. Ellers ukjent.

Halvor Wahlberg fra Vardeberg i Tangen sogn, født ca. 1785, laget ur av alminnelig kvalitet. Om hans yngre bror *Anders Wahlberg* se s. 103.

Fra *Romedal* nevnes *Anders Svendsen Sande*. I 1801 sto han i lære hos Erich Povelsen som bodde på en plass under Vang prestegård. *Mons Oustad* drev likeledes som klokkemaker og skal ha laget bra ur. Han døde i 1870-årene.

Mons Uhrmager bodde på Haraset-eiet i annekset Tomter. I 1850 hendte det seg at han ble midtpunktet i en episode som fikk et temmelig dramatisk forløp: Da en utålmodig inkassator hadde tillyst auksjon hos ham, varslet han sine partifeller i bygdens arbei-

derforening som i sluttet tropp jaget både auksjonarius og vitnene vekk. Imidlertid sognet Mons Uhrmager til Marcus Thranes bevegelse som hadde brakt sterk gjæring omkring i bygdene. Myn-dighetene var derfor ikke sene om å gå til aksjon, militær hjelp ble tilkalt og urmakeren pågrepet. Siden drev saken over, men den resulterte i at det i fremtiden ble grepet energisk inn mot hensynsløse inkassatorer som hadde husert slemt i disse bygder.

I *Løten* prestegjeld er *Jon Olsen Tofsrud* den eldste klokkemakersom vi vet om. Ifølge panteboken kjøpte han gården etter sin far i 1762 og solgte den noen år etter. En gulvklokke med signaturen IOVI TOFSRV vitner om at han hørte til samme skole som Michel Nielsen Kay. Visertypen er gammel, timefeltene har kvarterinndeling og verket slagskive. Uret er solid og ganske omhyggelig utført.

Det ser ikke ut til at urmakerhåndverket har vært særlig utbredt i bygden i eldre tid. Men etterat Pihl hadde tatt opp virksomheten i Vang merkes fremgang også i *Løten*.

Amund Andersen født 1781, gift til Schjerve, i 1813, har gjort en del gulvur. Likeså *Christian Scherve*.

Anders Svendsen Rustad, født 1778, død i 1843. Hans klokker er meget ordinære.

Anders Knudsen, født 1779, nevnes i 1801 som inderst¹ og urmaker på Torshaug. Også *Erich Pedersen* har arbeidet som urmaker på gården.

Søren Marcussen har etterlatt seg enkelte bra klokker, men om han bodde i *Løten* eller f.eks. i Vang, kan være uvisst.

Etter Thaarups beretning om forholdene i *Løten* ved begynnelsen av 1800-tallet² skulle man tro at det har vært mange flere klokkemakere der enn de vi kjenner. Dette kan neppe være riktig. Sannsynligvis har Thaarup ikke hatt tilstrekkelig kjennskap til prestegjeldsgrensene.

I *Nes* nevnes 3 urmakere i 1801:

På *Bjørnstad* bodde inderst *Torger Olsen*, født 1733, og på *Kirche-Ihle* inderst *Johan (John) Jenssen* (signerte også J.J.S.), født 1769.

Den tredje som nevnes, *Torger Hansen Leich*, må regnes som den mest fremtredende klokkemaker i prestegjeldet.

¹ Person (arbeider) som bor til leie hos husmann eller gårdeier, men har egen husholdning.

² Thaarup Magasin 1802-03, s. 156: Optegnelser ang. Hedemarken.